

KRÚDY GYULA

Karácsonykor illendő megidézni Krúdyt. Egy nyúlánk karácsonyfa gyertyáinak apró lobogásában hajlandó asztalunkhoz ülni – ezt többször is elmondta nekünk Szindbád szavaival. Mint egy Rembrandt-képen a fény és a nehéz árnyék kihívó bujkálása – ilyen élet adatott neki.

Néhányan még láttuk Krúdyt.

Voltak, akik borozókbán, hajnalfelé találkoztak vele. A huszadik diópálinka után – Színi Gyula feljegyzése – maga is úgy ült már, kezét két szék támlájára akasztva, mereven, dermedten, egyenesen, mint egy hatalmas, öreg, magányos diófa.

Azután látták kártyaasztalnál, látták lóversenyen. Nagyon hallgatagon tudott veszteni, és az óriás-távcsövet, őszi versenyeken, olyan utánoszhatatlan előkelőséggel és komolysággal emelte szeméhez, mint híres barátja, Szemere Miklós.

Valaki elmondta, hogy rongy színházi lapocskák pökhendi szerkesztőinek előszobáiban, mindenféle alja népség között, előlegre várakozva annyi méltósággal ült, olyan hallgatagon, súlyosan és szinte mozdíthatatlanul, mint egy kiásott, ókori szobor.

Én felejthetetlen emléket őrzök róla . . . Láttam pénzt számolni. Egy napilap szerkesztőjének utal-

ványával akkor értem a pénztárhoz, amikor ő már az üvegfalú fülke kis ablaka előtt állt. Nyújtotta utalványát, lehajolt, hogy átvegye a pénzt. Sokszor járhatott itt, mert a pénztáros jól ismerte: pimaszkodó közvetlenséggel érdeklődött, hol járt az éjszaka, futja-e ez a néhány bankó a legközelebbi utcasarokig, milyen jobbfajta óbudai kiskocsmát tudna ajánlani, ahová nővel kettesben mehet az ember. S mindezen sokféle tenyérviszkettető kacskintás és faggatás közben Krúdy mélyen a pénztárfülke párkányára hajolva, szótlanul, komolyan számolgatta kis pénzeit, elosztotta őket tárcájába és patkóerszényébe, azután lassan felegyenesedett, mint akinek neheze esik ez a mozdulat, és ropog belé a gerince, a pénztáros arcába nézett. „Jó napot”, mondta egyszerűen, és elment.

Szomorú viszonyban volt a pénzzel. Ahogy fogta, ismerte, ahogyan idegenkedett tőle és tisztelte – az az elvesztett ártatlanság volt. S ahogy hallgatni tudott: az a jegenyealkat volt.

A Nyírségből jött. Arról a tájról, amelyről azt mondta valaki: a magyar Gascogne. Ezt a „Gascogne”-t Krúdy juttathatta eszébe a szerencsés keresztapának.

Valamelyik munkája elé, levélformában ezt írta magáról:

„Sajnos, nem vagyok olyan művelt, asszonyom, mint kartársaim, akik a franciát angollal keverik, Childe Harold zarándokútját csupán fordításban ismerem, mert fiatalkoromban részint a nyíri nádasokban lestem a vadludat, részint a Csarnok kávé-

házban tanultam biliárdozni egy francia borbélytól, aki tekejátékból tartotta fenn magát, és ennél fogva hamisan tekézett. Ebben az időben pontosan tudtam a gabonakurzusokat, a híres tártli-játékos Fes Móric cselfogásait svájci felsőkkel, valamint azt, hol keres éjjeli tanyát a vadlúd és a réti sas, kinek van a legjobb agara, és a legelső kalabriász-játékos Halasi János nyíregyházi ügyvéd volt.”

Olyasféle paradicsomkertek kapui nyíltak és kínálkoztak előtte, mint a szolgabíróság, az ügyvédség, a minisztériumok. És olyasfajta fabulázó író lett, „aki mindig azokból a hazugságokból élt, amelyek éppen eszébe jutottak”.

A Nyírség embereit rajzolgatta jó sokáig. A szurdoki Gaálokat, akiknek családjában egy különlegesen fehér lábú asszony akadt, aztán a Bikkyeket, a Tardoskeddyeket, Tornyossyakat, Vándorfalvyakat, Kállayakat, Zathureczkyeket. Majd a podolini diákévek felejthetetlen ízei következtek. Legvégül pedig a kiegyezés korának Pestje, az óriás vízió, a sok ezernyi különleges figura városa, miniszterelnökök, királynék, költők, züllött némberek, pincérek, kocsmárosnék, facér zsokék, rangjukat rejtő külföldi hercegek, lányokat kínáló házak, nagyurak, versenylovak beláthatatlan felvonulása, az a tenger hullámai alá süllyedt világ, melyet nem sokkal halála előtt Krúdy így nevezett: *Ó-Magyarország*.

Egy nagy, igen nagy regényt szeretett volna írni arról a korról, amely elapadt alóla, mint egy elmúlt áradás, beleírni mindazt a sok sírást, szenved-

dést, jajt, fintort és őszi melankóliát, amin átgázolt és ami elzúgott mellette. Mindazt, amit írt, csak előzetes gyakorlatnak tekintette, olyan cédulafélének, amelyeneket ezerszám írnak és gyűjtenek tudósok, mielőtt nekivágnának nagy munkájuknak – s ezeken az örökös „cédulákon” kikerekedett és egymásba hömpölygött egy olyan nagy vallomás, emlékezés, összefüggő monológ, tücsökmuzsika konokságára emlékeztető dallam, amely a legjelentősebb írói alkotások közé tartozik a magyar irodalomban.

Krúdy Gyula soha nem írta meg nagy regényét, de amit írt, az olyan szép, olyan álombeli, hogy írónak és olvasónak szinte egyszerre le kell lépnie a földről egy valószínűtlen, lebegő, idegen csillagra. Először nyírségi valóság volt a Krúdy-írás, azután emlékezés különleges emberekre, s végül már olyan valószínűtlenség, múlt századi délibáb, élet fölé emelkedő pára, millenniumi magyar tündérvilág, amelynek nincs műfaja, meséje, hőse, csak kiterjedése van, íze van, levegője van, bódító mérgei, szépségei és káprázatai vannak. Aki Krúdy-írást olvas, az elmondhatja élményéről: ópiumot szívtott. Kosztolányi Dezső szép mondata szerint: Krúdy Gyula végül már olyan dolgokra emlékezett, amelyek sohasem történtek meg és olyan emberekről írt, akikhez még hasonlók sem éltek.

Az írásról ezt vallotta:

„Úgy megszoktam, mint egy jó kabátot. Bizonyára akkor is írnék, ha nem volna rá szükségem. Vannak a napnak bizonyos órái, a kora reggeliek,

amikor nem is tudnék már egyebet csinálni, mint az íróasztalhoz ülni. Bizony, ez elég egyhangú foglalkozás, télen-nyáron írni . . .” – de csak így szaporodhatott fel sok hallgatása és álma már-már száz kötetté.

Sok éve meghalt, s még mindig előkerülnek íróasztalfiókokból ismeretlen Krúdy-írások. Nagyon sokat írt, mert az írásra egyre súlyosabb feltételek szorították.

Ötvenöt éves volt, amikor meghalt.

Azon az éjszakán is írt, melynek reggelén végleg győzött benne a lázadó, fáradt szív. Gyertyaláng mellett írt. Nem azért, mert így talán Szindbádhoz illőbb volt. Azért kellett gyertyát gyújtania, mert óbudai szerényke lakásából kikapcsolták a közművek szolgáltatásait. A villanyt is.

Szindbád eljutott a romantika csúcsára: a gyertyafényig és a teljes vagyontalanságig. Egy barátja feljegyezte, hogy egy karneolköves gyűrű maradt utána, egy köteg magyar kártya, amelyből hiányzott a tők király és a makk hetes, s előkerült néhány régi lóversenyprogram is. Ady a bibliáját tépte szét halála előtt, Krúdy a két kártyalapot, ő tudta, miért.

Rembrandt-festmény a halála.